

EEN PEDAGOGISCHE CANON VOOR CHRISTELIJKE LERAREN

Dr. Leunis van Klinken & Dr. Ewald Mackay

Met medewerking van Dr. Otto Willem Dubois en Drs. Henk
Vermeulen

Inleiding

Kader

Binnen het Lectoraat Christelijk leraarschap van Driestar Hogeschool proberen we om het christelijk onderwijs daadwerkelijk te dienen. Vanuit het lectoraat willen we handreikingen doen voor de doordenking van de praktijk van het christelijk leraarschap. We hebben daartoe een reeks van 'instrumenten' gemaakt; het geheel hiervan vormt een 'compendium voor de christelijke leraar'. Eén van deze instrumenten is onze pedagogische canon voor christelijke leraren. We hopen dat christelijke leraren hier werkelijk iets aan hebben voor hun beroepspraktijk!

Doel

De beroepspraktijk van de christelijke leraar vraagt niet alleen om concrete, praktische handreikingen maar ook om een diepere doordenking van het leraarschap. Het is van groot belang dat christelijke leraren de christelijke pedagogische traditie, zoals die binnen de bedding van de cultuur is ontstaan, kennen en verstaan. Juist vanuit de traditie der eeuwen kunnen we onze eigen tijd verstaan en ons er ook kritisch toe verhouden. Wij vinden het van groot belang dat ook jonge leraren en leraren in opleiding zich verdiepen in de christelijke pedagogische traditie en als het ware gaan wonen in het 'Grote Huis' van de christelijke traditie: een indrukwekkend gebouw dat al tweeduizend jaar bestaat en dat rust op de Joodse traditie die nog veel ouder is.¹

Wij willen in dat licht de christelijke pedagogiek in haar gesprek met de tijd voor het voetlicht brengen. Het leek ons zinvol om dat te doen in de vorm van een pedagogische canon voor christelijke leraren. Op verschillende andere gebieden zijn er reeds canons ontworpen en het is een handzame en werkbare manier om middels dit instrument of 'richtsnoer' een bepaald vakgebied een perspectief te geven. Middels deze canon kunnen leraren en studenten kennis nemen van de christelijke pedagogiek in rapport met de tijd. Uitdrukkelijk spreken we niet van 'de' naar van 'een' pedagogische canon: we doen een bescheiden poging om hier iets te zeggen! We beschouwen deze canon daarom ook niet als een afgesloten maar als een open canon. We hebben binnen de tijd die er was een twintigtal canonvensters geschreven bij wijze van eerste aanzet, waarbij we uitdrukkelijk de mogelijkheid insluiten dat er in de toekomst nieuwe canonvensters kunnen worden geschreven.

Om recht te doen aan de christelijke pedagogiek in rapport met de tijd hebben we niet alleen een aantal christelijke pedagogen geselecteerd maar ook enkele algemene pedagogen. We beschouwen de geselecteerde christelijke pedagogen hierbij als 'richtingbepalend' voor onze canon. Hiermee bedoelen we dat ze van grote betekenis zijn geweest voor de inhoudelijke vorming van het christelijke pedagogische denken. De geselecteerde algemene pedagogen beschouwen we daarbij als 'richtinggevend'. Hiermee bedoelen we dat ze binnen het algemene pedagogische denken van grote invloed en betekenis zijn geweest en als zodanig ook belangrijke referentiepunten zijn voor christelijke pedagogen. We spreken uitdrukkelijk niet van 'een christelijke pedagogische canon' maar van 'een pedagogische canon voor christelijke leraren'. We hopen dat er middels deze canon vensters worden geopend op de pedagogische traditie in bredere zin.

---

¹ Zie voor dit beeld van de christelijke geloofstraditie als een 'Groot Huis': Ewald Mackay, *Het Grote Huis. Christelijke geloofstraditie in een (post)moderne wereld*, Apeldoorn, 2013.

Doelgroep

We richten ons op allen die in het basis-, voortgezet en hoger onderwijs danwel in het kerkelijk (catechetisch) onderwijs werkzaam zijn of daarop betrokken zijn: studenten, leraren, ouders, catecheten, predikanten, onderwijsondersteuners, managers en directies, beleidsmakers en politici.

Selectiecriteria

Het blijft altijd een lastige en ook in zekere mate arbitraire zaak welke pedagogen binnen een dergelijke canon een plaats krijgen. We hebben daar uitvoerig over nagedacht en uiteindelijk een aantal criteria vastgesteld, onder het besef dat uiteindelijk elke keuze – en dus ook de onze – vatbaar blijft voor kritiek.

We wilden allereerst een zekere representativiteit nastreven: onze canon kan niet alle grote pedagogen aan de orde stellen, maar wel een aantal personen die als het ware de hoekstenen van het pedagogische gebouw vormen en een blijvend stempel hebben gezet op het pedagogische denken. Het fundament hiervan wordt gevormd door het Woord. De hoekstenen zijn voorts gestalten uit de Vroege Kerk, Middeleeuwen, (Nadere) Reformatie en moderne tijd: van Augustinus tot Bavinck.

Voorts wilden we binnen dit klassieke kader een verfijning aanbrengen die voortkomt uit onze overtuiging dat het christelijk onderwijs niet alleen door de klassieke denkers maar ook door minder bekende denkers en bovenal door onderwijzers (m/v) is vormgegeven. Daarom hebben we ook een vergeten christelijke pedagoog als Isaïc van Dijk en een schoolmeester-schrijver als W.G. van de Hulst opgenomen in de canon.

Tenslotte hebben we deze canon samengesteld met het oog op een hoofdzakelijk Nederlandse context, zodat we ook een relatief groot accent hebben gelegd op pedagogen als Bavinck en Kohnstamm (het ligt in de bedoeling om in de nabije toekomst ook een meer internationaal gerichte, Engelstalige canon samen te stellen).

Tal van personen die een plaats binnen de canon verdienen hebben we (nog) geen venster kunnen geven. Wel hebben we geprobeerd om een aantal van hen binnen de gekozen vensters een kleine plaats te geven door hen als gesprekspartners van de gekozen personen te vermelden.

Gebruik

Deze canon kan op velerlei wijze gebruikt worden.² Zij kan worden ingebed binnen het curriculum van lerarenopleidingen. Zij kan worden gebruikt als scholingsmateriaal voor de genoemde doelgroepen; de auteurs van canonvensters kunnen desgewenst worden uitgenodigd om één en ander in te leiden of toe te lichten. Zij is tevens geschikt voor zelfstudie.

De canon is met het oog op een zo praktisch mogelijk nut breed en algemeen van opzet. Per venster wordt steeds aangegeven waarom een bepaalde pedagoog in de canon is opgenomen, wat zijn actualiteit is en wat de structuur is van het venster. Voorts geven we een korte beschrijving van het leven van de behandelde pedagoog. We vervolgen met een bepaling van de betekenis van de pedagoog. Daarna bieden we steeds drie bronteksten aan: 1) een kennismakingstekst: dit is een zo

---

² Zie hiervoor ook de 'Handleiding voor het gebruik van de pedagogische canon voor christelijke leraren' elders in het compendium van het lectoraat.

toegankelijk mogelijke tekst die zeer kenmerkend is voor het pedagogische denken van de gekozen persoon; 2) een verdiepende tekst: dit is een tekst waarin de pedagoog uitvoeriger ingaat op zijn pedagogische thematiek; 3) een verbredende tekst: dit is een tekst waarin een ander, niet per se pedagogisch, aspect van het denken van deze pedagoog aan de orde komt (mocht de pedagoog ook hebben geschreven buiten het vakgebied van de pedagogiek). Per tekst hebben we steeds enkele gespreksvragen opgenomen, waarbij we allereerst de teksten van de pedagoog zelf recht willen doen en pas daarna de lezer in de spiegel laten kijken van deze pedagoog, zodat een en ander ook betekenis krijgt voor de lezer van nu. Voorts geven we een beknopte schets van de ontvangst van deze pedagoog in latere tijden, waarbij we enkele latere pedagogen aan het woord laten die met de betreffende pedagoog in gesprek zijn gegaan. We eindigen met een lijst met de door ons gebruikte bronnen en literatuur; deze lijst is tevens bedoeld als wegwijzer voor wie meer wil weten over de behandelde pedagoog.

Auteurs van de vensters

Dr. Leunis van Klinken en dr. Ewald Mackay zijn verantwoordelijk voor het canonproject als geheel, dat onder eindverantwoordelijkheid staat van het lectoraat Christelijk leraarschap. Dr. Leunis van Klinken schreef de vensters over Ph. Melancton, Marnix van St. Aldegonde, A. Comenius, A.H. Francke, meester Bloot, H. Bavinck, L. Vigotsky, Ph. A. Kohnstamm en J. Waterink. Dr. Ewald Mackay schreef de vensters over het Oude Testament, het Nieuwe Testament, Plato, Augustinus, Benedictus van Nursia en het onderwijs in de Middeleeuwen, Is. Van Dijk, J.H. Gunning Wzn. en W.G. van de Hulst. Daarnaast hebben enkele gast-auteurs meegewerkt aan deze canon: dr. Otto Willem Dubois schreef het venster over J.J. Rousseau en J.Fr. Herbart. Drs. Henk Vermeulen schreef het venster over J. Koelman.

Overzicht van de vensters

Hieronder geven we een overzicht van de twintig gekozen vensters. Dit overzicht geeft de vensters in chronologische volgorde aan (met een kleine afwijking waar het Plato betreft, omdat we hem hier beschouwen als 'richtinggevende' pedagoog voor de pedagogiek van Augustinus). Het overzicht bevat vier kolommen: de eerste kolom geeft het tijdvak aan, de tweede kolom de algemene pedagogen die we als een 'richtinggevende' denkers hebben opgenomen, de derde kolom de pedagogen die we als 'richtingbepalende' denkers hebben opgenomen en de vierde kolom geeft enkele pedagogen die we niet uitputtend konden behandelen maar die we wel kort vermelden. Tussen haakjes geven we steeds de auteur van het betreffende venster aan.

<i>Tijdvak</i>	<i>Richtinggevend</i>	<i>Richtingbepalend</i>	<i>Aandacht voor</i>
<i>Bijbel</i>		Oude Testament (E. Mackay)	
		Nieuwe Testament (E. Mackay)	

Oudheid	Plato (E. Mackay)	Augustinus (E. Mackay)	Onderwijs in de vroege Kerk in het algemeen
Middeleeuwen		Benedictus van Nursia en het onderwijs in de Middeleeuwen (E. Mackay)	Onderwijs in de Middeleeuwen in het algemeen
Reformatie		Ph. Melanchton (L. van Klinken)	Onderwijs in de Reformatie in het algemeen
		Marnix van St. Aldegonde (L. van Klinken)	
Nadere Reformatie		J.Koelman (H. Vermeulen)	De Swaef Wittewrongel Fruytier Oomnius
17^e – 18^e eeuw	J.J. Rousseau (O.W. Dubois)	A. Comenius (L. van Klinken)	
		A.H. Francke (L. van Klinken)	
19^e eeuw	J. Fr. Herbart (O.W.Dubois)	Is. Van Dijk (E. Mackay)	
		J.H. Gunning Wzn. (E. Mackay)	
	H. Bavinck (L. van klinken)		
	Meester Bloot	Van Koetsveld	

		(L. van Klinken)	
20^e eeuw	L. Vygotsky (L. van Klinken)	Ph. A. Kohnstamm (L. van Klinken)	
		W.G. van de Hulst (E. Mackay)	Jan Ligthart J. Korczak
		J. Waterink (L. van Klinken)	Kees Boeke M. Langeveld